

Från Hanok till det nya Jerusalem – Staden i Bibeln

Det i någon mån mer lantliga ELM rör sig tydligt mot de större befolkningscentra som städerna utgör, vilket kan väcka blandade känslor. Tradition ställs mot förändring och nyorientering. Men hur skildrar Bibeln stadens ljusa och mörka sidor? Har Gud ett hjärta för stadens myller av människor? Dessa frågor och mycket annat belyser Martin Helgesson i denna artikel.

INLEDNING – EN STAD RUNT VARJE HÖRN

Att öppna Bibeln och få upp ögonen för allt den har att säga om staden är något av det mest spännande jag upplevt de sista åren. Liksom nyheten om att vi skulle få barn en gång fick mig att upptäcka alla de bebisar, barnvagnar och mammor som hela tiden funnits där, har min uppgift som predikant i Roseniuskyrkan berett mig ett intresse som gett mig blick för att Bibeln från början till slut har en storslagen medvetenhet om och vision för det urbana.

I denna bibelteologiska översikt vill jag redogöra för några av de sätt som Bibeln skildrar staden på. Guds hjärta bultar för våra städer, de platser där nu mer än hälften av jordens befolkning bor.¹ Den som vill bedriva mission på ett strategiskt sätt måste ta hänsyn till ”storstadsfaktorn” och är i stort behov av Guds perspektiv på staden – både dess ljus och dess mörker; både dess potential och dess genomgripande behov av frälsning och upprättelse.

ETT FÖRSTORINGSGLAS ÖVER MÄNNISKAN – DE FÖRSTA STÄDERNA

Den första staden omnämns bara några sidor in i Bibeln. ”Kain byggde en stad och kallade den Hanok efter sin son” (1 Mos. 4:17b). Det sker i anslutning till Guds löfte om beskydd för Kain, och då det hebreiska ordet för stad – *ir* – betyder just ”befäst boplatz”, möter vi staden först som ett uttryck för Guds omsorg om Kain. ”Befäst” är också själva kärnan av vad en stad tillför mänskligt liv: en mur som skydd mot vilda djur och rövare – en plats av relativ trygghet. Stadens trygghet drar till sig folk, och den täthet av människor som uppstår driver fram kulturell och teknologisk utveckling: ”Han blev stamfader till alla dem som spelar harpa och flöjt. Silla födde också en son, Tubal-Kain. Han var smed och gjorde alla slags redskap av koppar och järn.” (1 Mos. 4:21b–22). Staden är den plats där konst och innovation tar fart. Detta nutida faktum är ingen nyhet och inte heller något mysterium. Trygghet leder till täthet och mångfald och för i sin tur med sig nya idéer och uttryck.

Redan i samma text möter vi dessvärre också stadens mörker: Kains ättling Lemek ger uttryck för en stegrad aggressivitet, för en dödens kultur som genomsvär staden.² Människan är både Guds avbild och fallen i synd – kreativ och destruktiv på samma gång.

I berättelsen om Babels torn i 1 Mos. 11 kap. upprepas och förtydligas saken. Stadens byggnadsmän strävar både efter trygghet (att inte skingras) och att göra sig ett namn.³ Målet, att nå upp i himlen, kan rimligen förstås inte bara som ett försök att slå nya höjdrekor utan som jakten efter identitet och beständighet vid sidan av Gud.

Guds respons är lika balanserad som skildringen av händelseförloppet. Gud erkänner stadens potential: "Härefter skall ingenting vara omöjligt för dem" (1 Mos. 11:6). Men Gud dömer ut och stoppar projektet. Texten är full av ironi: Gud måste stiga ner för att se detta himmelska torn, och i slutändan betecknas platsen som skulle ge människorna ett beständigt namn som "förvirring". Från Bibelns början associeras Babel – och därmed staden i sig – till människans gudlösa ambition.

Sammanfattningsvis ser vi att kärnan, eller essensen, av en stad är dess koncentration av människor. Staden är vidare den plats där teknologi, innovation och kultur drivs framåt, dock hela tiden med en bitter eftersmak. Människans bästa och sämsta sidor framträder särskilt tydligt i staden. Bibeln introducerar med andra ord staden som ett förstöringsglas över människan, eller med Platons ord, som en mänskliga skriven med stora bokstäver.⁴

DEN STAD SOM HERREN UTVALT - JERUSALEM OCH GUDS FOLKS STÄDER

En första antydning om att Gud har högre planer för staden möter vi under Israels ökenvandring. Det kommande rikets städer beskrivs som platser av skönhet, rikedom och väletablerade anordningar för ett gott mänskligt liv.⁵ De får dessutom en viktig roll som centra för trygghet och rättvisa.⁶ Landsbygdens hämndspirall ställs i kontrast till stadens möjlighet till god rättstillämpning.

En avgörande vändpunkt i Bibelns skildring av staden är när Jerusalem utpekats som huvud-

stad för Guds folk och framför allt som den plats där Gud själv bor. Kontrasten mellan Babel och Jerusalem är total, i det förra fallet en stad byggd för människornas namn och i det senare "den stad som HERREN hade utvalt ... för att där fästa sitt namn" (1 Kung. 14:21). David erövrar Jerusalem, för in arken i staden. Genom Davids son, Salomo, befäster Herren Jerusalem som sin boning genom templets byggande.

Under Davids och Salomos dynasti hyllas Jerusalem i ett stort antal psalmer. Psalm 48 beskriver staden som en plats där Guds makt och nåd är synliggjord. Staden på Sions berg är till glädje för hela jorden! Psalmerna avslutas med en uppmaning att göra en stadsvandring: "Gå runt Sion, vandra omkring det, räkna dess torn! Ge akt på dess murar, gå igenom dess palats, så att ni kan berätta om det för ett kommande släkte" (Ps. 48:13-14). Psalm 87 beskriver Jerusalem som en stad grundad och älskad av Gud (v. 1-2). Psalm 122 prisar Jerusalem till och med för dess täta bebyggelse: "Jerusalem, du välbyggda stad där hus sluter sig till hus" (v. 3). Vid sidan om lovspsalmer och klagopsalmer kanske vi borde tala om stadspsalmer som en genre i Psaltaren? Å andra sidan är den genomgående förutsättningen för stadens lovprisning en tät sammankoppling mellan staden och dess Herre. "Om inte HERREN bevarar staden vakar väktaren förgäves" (Ps 127:1).

Det goda livet i Guds stad bör inte tolkas i ett snävt, "överandligt" perspektiv. Den trygghet som det innebär att Gud vakar över sin stad betyder också ett konkret skydd från militära hot. På samma sätt ska det vardagliga, materiella stadslivet i alla dess aspekter avspegla Guds karaktär och väsen. Där ska rätt skipas och regeringsmakt utövas.⁷ Där ska frid och välgång råda.⁸ Det är begrepp som inte bara talar om ett andligt tillstånd utan innefattar sociala och ekonomiska aspekter av en allomfattande mänsklig och samhällelig blomstring.⁹

*Essensen
av en stad
är dess
koncentration
av
människor.*

STADEN SOM INTE BLIR ÖVERGIVEN – PROFETERNA OCH JERUSALEM

Psalmisternas skildring av Jerusalem som Guds stad representerar en idealisering som inget historiskt Jerusalem levt upp till.¹⁰ Jerusalem är mer än en geografisk plats, det är en typ som tillsammans med Babel står som representant för Guds respektive människornas stad. De står genom den bibliska historien, från Babels torn till det nya Jerusalem som markörer för människans synd respektive Guds frälsningsingripande.

Psalmerna om Jerusalem handlar både om den konkreta platsen och om något större. I psalmisternas Jerusalem frikopplas stadens välgång aldrig från beroendet av Gud. När Jerusalem glömmet sitt beroende av Gud, finns det anledning för profeterna att meddela Guds korrigerande och dom.

Jesaja och Jeremia hör till de profeter som särskilt ömmar för staden – så mycket att bibelvetaren J. Alec Motyer säger att Jesaja kan "beskrivas som 'boken om staden'". Benämningarna "Jerusalem", "Sion" "berget" och "staden" syftar nämligen på en och samma plats, centrum för Guds agerande.¹¹

Redan i sitt första kapitel sörjer Jesaja över hur den tidigare trogna staden blivit en sköka, hur rätt har ersatts av mord, mutor och förtryck.¹² Kanske den mörkaste beskrivningen av Guds egen stad dock möter i Jeremia, som förgäves söker efter en enda rättfärdig i Jerusalem. Jerusalem liknas därmed vid Sodom, staden som inte ens Abrahams förbön kunde rädda.

Mitt i allt detta talar profeterna om hopp. Guds avsikt med staden är inte att överge den, utan att rädda den genom rätt och rättfärdighet så att den åter kan kallas "rättfärdighetens stad" och "den ofrösta staden" (Jes 1:26–27).¹³ Guds löfte om räddning innebär både ett åtagande att krossa det Babel som hotar utifrån, och att rena från det Babel som infiltrerat Jerusalem och hotar att tillintetgöra staden inifrån.

Det profetiska hoppet om Guds stad överträffar till och med psalmisternas skildring av Jerusalem som stad. Insatserna ökas och ribban höjs. Jerusalem ska återuppbyggas inte bara som en stad för Israel utan för hela världen: "På den tiden skall man kalla Jerusalem 'HERRENS tron', och alla hednafolk skall samlas där för att ära HERRENS namn i Jerusalem" (Jer. 3:17). Genom Jesaja förkunnar Gud en framtid så ljus att den uppenbart går över gränsen för vad någon historisk tid inneburit för Jerusalem: "Dina portar skall ständigt hållas öppna – varken dag eller natt skall de stängas – så att folkens rikedomar kan föras till dig och deras kungar föras med i tåget. ... Solen skall inte mer vara ditt ljus om dagen, månen skall inte mer lysa dig med sitt sken. HERREN skall vara ditt eviga ljus, din Gud skall vara din härlighet" (Jes. 60:11, 19).¹⁴

Jeremia och Jesaja har siktet inställt på ett Jerusalem som är så banbrytande och nytt att endast den uppenbarelse Johannes får om det himmelska Jerusalem kan leva upp till det.¹⁵

Så långt har vi sett människornas stad, Babel, och Guds stad, Jerusalem. Två olika sorters identitet, två skilda typer av strävan – den förra orienterad mot människans upphöjelse (utan Gud) den andra mot Guds upphöjelse och ära. Profeternas nyktra konstaterande är att människornas stad finns inuti Guds stad; att det är två storheter som kan finnas på samma geografiska plats. Nästa fas i uppenbarelsen om staden visar att liksom människornas stad kan infiltrera Guds, kan också motsatsen hända.

DEN FRÄMMANDE STADEN – NINEVE OCH BABEL

Berättelsen om Jonas kallelse att gå som profet till den främmande, utländska staden Nineve är fascinerande. Nineve var den fruktade huvudstaden i stormakten Assyrien, känd för sin storlek och sin ondska.¹⁶ Stadsportarnas avskräckande utformning kan fortfarande beskådas på the British Museum i London. Ju mer

man föreställer sig Jonas uppdrag att gå till en främmande metropol, tre dagsresor i diameter och att där offentligt predika Guds dom, desto lättare har man att förstå Jonas reaktion av rädsla och flykt.

En mer bekymrande inblick i Jonas hjärta kommer i hans samtal med Herren i kap 4.

Kontrasten mellan Jonas och Guds hjärta framträder genom Guds praktiska läxa med ricinbusken. Jona önskar Guds dom över den onda staden och ondgör sig över Guds nåd. Guds svar blir sista ordet i deras ordväxling: ”Och jag skulle inte ömma för Nineve, den stora staden, där det finns mer än 120 000 människor, som inte kan skilja mellan höger och vänster” (Jona 4:11). Beskrivningen av Nineves invånare är inte smickrande, men desto mer beklämmande som bild av tillståndet för många av våra grannar i staden. Guds utmaning till Jona sammanfattas av New York-pastorn och författaren Timothy Keller:

”Städer har bokstavligt talat mer Guds avbild per kvadratmeter än någon annan plats på jorden. Hur är det möjligt att vi inte skulle dras till sådana folkmassor om vi bryr oss om vad Gud bryr sig om?”¹⁷

Under exilen i Babel blir den främmande staden en påtvingad verklighet, inte bara för en enskild profet, utan för hela den judiska gemenskapen. I det att Guds dom sammanfaller med Babyloniens imperialistiska strategi flyttas större delen av folket till fångenskap. Babels avsikt var assimilering, det vill säga att tvinga invandrarna att överge sin tidigare identitet, kulturellt och religiöst. I sin sorg och längtan efter sin hemstad tycktes judarna stå inför ett dilemma: att ge upp och låta sig ”babelifieras” och glömma sin Gud å ena sidan, eller att isolera sig, bibehålla sin judiska identitet och invänta återvändandet å den andra sidan. (”Vid Babels floder där satt vi och grät, när vi tänkte på Sion” Ps. 137:1 ff.). ”Profeten” Hananja gjorde vad han kunde för att ge sitt folk hopp så att de inte

böjde sig under Babels vilja: han uttalade en falsk profetia om en blott tvåårig exil.¹⁸

Guds vilja var annorlunda. Genom sin profet Jeremia instruerar han hur Guds folk ska förhålla sig till den främmande staden. Vad gäller dilemmat assimilering – isolering visar han på en tredje väg: positivt engagemang – tjänande – med bibehållen identitet. Guds folk kan vara en Guds stad mitt i människans stad.

Så säger HERREN Sebaot, Israels Gud, till alla de fångar som jag har låtit föra bort från Jerusalem till Babel: Bygg hus och bo i dem, plantera trädgårdar och ät deras frukt. Tag er hustrur och föd söner och döttrar, tag hustrur åt era söner och gift bort era döttrar, så att de föder söner och döttrar. Föröka er där och bli inte färre. Och sök den stads bästa dit jag har fört er i fångenskap och be för den till HERREN. När det går väl för den, går det också väl för er. (Jer. 29:4–7)

Jeremias brev uppmuntrar till en total förvandling av exil-judarnas självbild: ni är inte offer, utan missionärer, förda till Babel av Gud. Orden ekar av skapelseuppdraget: ”plantera trädgårdar och föröka er”, och visar att en gemenskap inom ett större samhälle genom arbete, positivt deltagande och bön kan främja *shalom*, välgång. Texten har en överraskande betoning på att tjäna det allmänna bästa, att göra allt för att en i grunden gudsfientlig stad trots allt ska bli det bästa den kan bli för sina invånare.

JERUSALEMS AVVISADE FRÄLSARE – JESUS OCH STADEN

Staden är inte fullt så närvarande i evangelierna som i många andra delar av Bibeln. Stora delar av Jesu liv och verk utspelar sig på den palestinska landsbygden (även om, som den amerikanske teologen Ray Bakke påpekar, den miljön var mer urban och socio-politiskt komplex än vi ofta anar).

Jesu offentliga verksamhet bedrivs med små-

”En undersökning av hur de kristna omvände imperiet är helt enkelt en undersökning av hur de kristnade städerna.”

RODNEY STARK

staden Kapernaum som utgångspunkt och högkvarter.¹⁹ Som jude gjorde Jesus dock årligen resor till Jerusalem. Evangelisten Lukas, som strukturerar sitt evangelium bland annat utifrån geografi, kan sägas presentera Jesu liv som vandringen från landsbygden till Jerusalem.²⁰ Jesus ”vände sina steg mot Jerusalem”, eftersom det var där han skulle fullfölja sitt uppdrag (Luk. 9:51, Bibel 2000). Jerusalem var centralt både i Jesu liv och i oppositionen mot honom, och Jesu beskrivning av den Guds stad som inte kände igen sin egen Gud är lika kärleksfull som den är ödesmättad:

Jerusalem, Jerusalem, du som mördar profeterna och stenar dem som är sända till dig. Hur ofta har jag inte velat samla dina barn, så som hönan samlar sina kycklingar under vingarna, men ni ville inte. (Matt 23:37)²¹

Lukas berättar om hur Jesus grät över staden som skulle korsfästa honom – när han för sista gången närmade sig den. Jesus låter oss inte vara likgiltiga eller fientliga mot någon stad i ljuset av den kärlek som han visade när han tvingades ut utanför stadspportarna (och stadens gemenskap och trygghet) för att korsfästas.

MOT VÄRLDENS HUVUDSTAD – STADSMISSION HOS APOSTLARNÄ

Den första kyrkans värld är påtagligt urban. Detta framträder för varje uppmärksam läsare, men bekräftas också av historiker. Wayne E. Meeks, professor vid Yale University menar att det tog mindre än ett decennium för kyrkan att lämna den palestinska landsbygden och fokusera på den grekisk-romerska staden.²² Som han själv framhåller är detta av mer än geografiskt intresse: ”Rörelsen hade korsat den mest grundläggande sociala gränsen i det romerska imperiet, den mellan landsbygdsfolk och stadsmänniskor, och konsekvenserna skulle visa sig enorma.”²³

Apostlagärningarna inleds med Jesu uppma-

ning och förutsägelse om kyrkans mission från Jerusalem till världens yttersta gräns.²⁴ Lukas visar hur dessa ord uppfylls genom att evangeliet sprids som ringar på vattnet och berör den ena storstaden efter den andra. Med start i Guds stad, Jerusalem, och senare med staden Antiokia som bas når nyheterna om Jesus till Efesus – imperiets kanske främsta religiösa centrum, Korint – ett kommersiellt centrum, de intellektuella Aten och till sist maktens Rom. Paulus är tydligt inställd på att nå med evangelium in i imperiets och kulturens hjärta och huvudstad, ett mål som också getts honom genom direkt uppenbarelse från Gud.²⁵

Apostlagärningarna visar oss mycket mer än bara att staden var viktig. Vi möter kollisionen mellan evangeliet och ekonomiska strukturer byggda på avgudar i Efesus, behovet av apologetik och kulturell känslighet i Aten men också möjligheten att via staden nå en hel region.²⁶ I Kolosserbrevet tilltalar Paulus lärjungar på platser han inte besökt, men som sannolikt nåtts via hans offentliga verksamhet i Tyrannus hörsal i Efesus.²⁷

Staden är platsen varifrån inte bara ett kvarter utan en region, ett land eller ett helt imperium kan nås. Den lärdomen är inte bara biblisk utan har bekräftats av historikern Rodney Stark vid Baylor University: ”En undersökning av hur de kristna omvände imperiet är helt enkelt en undersökning av hur de kristnade städerna.”²⁸ I en ännu mer urbaniserad tillvaro än denna – hur mycket mer borde inte vi se på våra städer som ett missionsfält och en kallelse från Gud, och en möjlighet att bedriva lokal likaväl som global mission?

DEN EVIGA STADEN – DET NYA JERUSALEM

Vår resa genom de bibliska städerna slutar där Bibeln själv slutar: i den syn av det nya, himmelska Jerusalem som Johannes fick på ön Patmos (Upp. 21–22 kap.). Detta är i högsta grad anmärkningsvärt: Bibelns löfte om ett återupp-

rättat paradiset är inte ett nytt Eden utan ett nytt Jerusalem. Guds uppenbarelse följer mänsklighetens färd från landsbygd till stad.

Samtidigt är Guds fulländade stad radikalt annorlunda än någon mänsklig stad. Det är en stad utan natt eller mörker, en stad där portarna ständigt är öppna (muren behövs inte längre som skydd mot yttre hot), där alla folk är välkomna och där stadens skatter inte förvaras av några få utan utgör materialet i själva de gator som alla färdas på.

Staden innehåller summan av allt gott i mänsklig kultur utan ett spår av den orättvisa och död som vidlöder den jordiska staden. Ändå är det inte i det mänskliga goda som det nya Jerusalems identitet ligger, utan i att Gud själv bor i staden. Inte heller finns den i ett tempel, som i det gamla Jerusalem: Gud själv är templet. Guds härlighet fyller staden så att solen och månen är uttjänta. Staden beskrivs som en brud och kombinationen av Guds natur och mänsklig kultur befriad från synd är inget mindre än ett bröllop. Livets träd och livets flod vittnar om att detta ändå är Eden, paradisträdgården som odlats och förädlats till en stad.

Denna vision av staden borde påverka oss i två avseenden. Den borde öka vår smärta när vi tydligare ser spänningen mellan vad som är och vad som borde vara. Mot denna bild av vad en stad kunde vara framträder den omgivande stadens mörker, orättvisor och pressade situation plågsamt tydligt. Den borde samtidigt öka vår glädje och förhoppning. Därigenom ger den

oss en möjlighet att genomsåda den jordiska staden och förändra den genom att leva i väntan på den himmelska staden. Vilka medborgare kunde vara bättre för en stad än de som slipper vidmakthålla existerande strukturer för att bevaka sin position för att i stället engagera sig med generositet och självutgivelse efter Guds mönster? De kristnas vittnesbörd i staden skulle stärkas av ett sådant deltagande.

Temat ”staden” löper som en av flera röda trådar genom Bibeln och staden visar sig vara en central arena för Guds handlande i världen. Jag har här velat visa på några av huvuddragen i Bibelns bild av staden – för den som försöker förstå och leva i stadens komplexa verklighet finns många fler texter att söka mer djupgående i. Jag låter Keller sammanfatta evangeliets angelägenhet för staden:

Gud har gett oss staden för sina syften, och även om synden har skadat den bör vi använda evangeliets tillgångar för att läka brustna städer. Jesus själv kom till staden och korsfästes utanför stadporten (Hebr. 13:12) – en biblisk bild av övergivenhet. I sin nåd lämnade Jesus den stad *som fanns* för att vi skulle bli medborgare i den stad *som ska komma*.²⁹ Under tiden däremellan vill han göra oss till salt och ljus i den stad *som är* (Matt 5:13–36).³⁰

Martin Helgesson

Predikant, Roseniuskyrkan, Stockholm

- 1 Khanna, Parag, *Beyond City Limits*, Foreign Policy, sep/okt 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/08/16/beyond_city_limits?page=full
- 2 1 Mos. 4:23 ff.
- 3 Åter kopplingen mellan teknologi och stad
- 4 Platon, *Staten*, bok 2, 368d–e
- 5 5 Mos. 6:10–13
- 6 4 Mos. 35:11, 5 Mos. 19:1 ff.
- 7 Ps. 122:5
- 8 Ps. 122:6
- 9 Linthicum, Robert C., *City of God, City of Satan*, Grand Rapids 1991, s. 25
- 10 Jes. 62:12
- 11 Motyer, J. Alec, *The Prophecy of Isaiah: An Introduction & Commentary*, Downers Grove 1998, s. 16 (min övers.)
- 12 Jes. 1:21–23
- 13 Samma process av fall, dom, förstörelse och återuppriktelse skildras mer utförligt i kap. 24–26.
- 14 Se även hela avsnittet Jes. 60–62.
- 15 Mycket av bildspråket är gemensamt för Jesaja och Johannes.
- 16 Jona 1:2, 4:11
- 17 Keller, Timothy, *Center Church*, Grand Rapids 2012, s. 141
- 18 Jer. 28 kap.
- 19 Matt. 4:13
- 20 Bakke, Ray, *A Theology as Big as the City*, Downers Grove 1997, s. 133)
- 21 Se även Jes. 31:5 för en bakgrund till Jesu uttalande.
- 22 Meeks, Wayne A., *The first urban Christians: the social world of the Apostle Paul*, New Haven, 2003 s. 11
- 23 Meeks, s. 11
- 24 Apg. 1:1–8
- 25 Apg. 19:21, Apg. 23:11
- 26 Apg. 19:21 ff, Apg. 17:15–34
- 27 Se Apg. 19:8–10, Kol. 4:13–16
- 28 Stark, Rodney, *Cities of God*, New York 2009, s. 26
- 29 Hebr. 11:10, 12:22
- 30 Keller, s. 179

LITTERATUR

- Bakke, Ray, *A Theology as Big as the City*, InterVarsity Press, Downers Grove 1997
- Keller, Timothy, *Center Church*, Zondervan, Grand Rapids 2012
- Khanna, Parag, *Beyond City Limits*, Foreign Policy, sep/okt 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/08/16/beyond_city_limits?page=full
- Linthicum, Robert C., *City of God, City of Satan*, Zondervan, Grand Rapids 1991
- Meeks, Wayne A., *The first urban Christians: the social world of the Apostle Paul* (2:a uppl.), Yale University Press, New Haven, 2003
- Motyer, J. Alec, *The Prophecy of Isaiah: An Introduction & Commentary*, InterVarsity Press, Downers Grove 1998
- Platon, *Staten*, bok 2
- Stark, Rodney, *Cities of God*, HarperCollins, New York 2009